

YETİŞKİNLİK DÖNEMİ
DİN EĞİTİMİ

© Eserin Her Türü Basım Hakkı Anlaşmalı Olarak
Ensar Neşriyat'a Aittir.

ISBN : 975-6324 -06-6

Kitabın Adı
Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi

Yazarı
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Köylü

Yayına Hazırlayan
Hulusi Yiğit

Kapak & Sayfa Tasarımı
Nuray Yüksel

Baskı-Cilt
Pasifik Ofset
0212 412 17 00

Dem Yayınları Ensar Neşriyat Tic. A. Ş. Organizasyonudur.

3. Basım
Ekim 2014

İletişim
Oruç Reis Mah. Giyimkent Sitesi 12.Sok. No:40-42
Esenler / İSTANBUL
www.ensarnesriyat.com.tr e-mail: ensar@ensarnesriyat.com.tr

YETİŞKİNLİK DÖNEMİ
DİN EĞİTİMİ

Prof. Dr. Mustafa KÖYLÜ

1962'de Gümüşhacıköy'ün Ovabaşı Köyü'nde doğdu. 1980 yılında Amasya İmam Hatip Lisesinden, 1985 yılında da Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu, 1986 yılında ise, aynı fakülteye Din Eğitimi Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak göreve başladı. 1989 yılında "Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri" konulu teziyle yüksek lisansını tamamladı. 1993-1997 yılları arasında ABD'de doktorasını yaptı. Din Eğitimi alanında 1998'de Yrd. Doç., 2000'de ise doçent oldu. 2002 yılında, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde "Psiko-Sosyal Açıdan Dini İletişim" konusuyla ikinci doktorasını tamamladı. 2006'da ise Profesör kadrosuna atandı. Halen aynı fakültede öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Çalışmalarından bazıları şunlardır: Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri (Amasya ve Çorum Alevi-Bektaşî Köyleri Üzerine Bir Araştırma) Samsun, 1998; Çağdaş Batı ve İslam Düşüncesinde Dinler Arası Diyalog. İstanbul, İnsan Yayınları, 2001; Islam and Its Quest for Peace: Jihad, Justice and Education. Washington D.C., Cultural Heritage and Contemporary Change, Series IIA, 2003; Psiko-Sosyal Açıdan Dini İletişim. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2003; Muslim and Christian Reflections on Peace, eds. J. Dudley Woodberry, Osman Zümrüt ve Mustafa Köylü, Lanham, Maryland: University Press of America, 2005; Küresel Ahlak Eğitimi, İstanbul, DEM Yayınları, 2006; Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi. Ed. Mustafa Köylü, Ankara: Nobel Yay. 2010; Dünya Dinlerinde Ahlak. DEM Yayınları, 2010; Din Eğitimi, Mustafa Köylü & Nurullan Altaş (ed), Ankara: Gündüz Yay., 2012; Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri, Nurullan Altaş & Mustafa Köylü (ed), Ankara: Gündüz Yay., 2012; Din Eğitiminde Çağdaş Konular, Mustafa Köylü (ed), İstanbul: dem Yay., 2012; Karşılaştırmalı Din Eğitimi, Mustafa Köylü & İbrahim Turan, Ankara: Nobel Yayınları, 2014.

İlgi Alanları: Barış eğitimi, yetişkin din eğitimi, dinler arası diyalog, dini iletişim, karşılaştırmalı ahlak ve din eğitimi.

ÜÇÜNCÜ BASKIYA ÖNSÖZ

İlk olarak Nisan 2000’de Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri adıyla basılan bu eser, meslektaşlarımız tarafından yapılan eleştiri ve öneriler neticesinde, 2004 Ağustos ayında ikinci baskısını Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi adıyla yapmıştır.

Aradan uzun zaman geçmesine rağmen, kitap pek çok üniversitemizin İlahiyat Fakültelerinde lisans ve lisansüstü seviyede ders kitabı olarak okutulmaya devam etmektedir. Ayrıca konusu yetişkinlik dönemi din eğitimi olunca, başta Kur’an Kursu öğreticileri ve din görevlileri olmak üzere yaygın din eğitimi kurumlarında görev yapan arkadaşlar da bu kitaptan faydalanmaktadırlar. Elbette tüm bunlar bizi son derece memnun etmektedir.

İşte böyle bir ihtiyaçtan dolayı kitabın üçüncü baskısı yapılmaktadır. Bu baskıda kitap baştan sona kadar titiz bir şekilde okunarak, özellikle dil ve üslup açısından tekrar gözden geçirilmiş, ufak tefek bazı ekleme ve çıkarmalar yapılarak daha çok güncelleştirilmeye çalışılmıştır.

Kitabın üçüncü baskısının yapılmasını ve dağıtılmasını üstlenen Değerler Eğitimi Merkezine ve emeği geçen tüm personeline teşekkürlerimi sunarken, başta öğrencilerimiz olmak üzere tüm okurlarıma za faydalı olmasını temenni ederim.

Prof. Dr. Mustafa KÖYLÜ
Ekim 2014, SAMSUN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

GİRİŞ	21
A. Yetişkin Eğitiminin Ortaya Çıkış Nedenleri	21
B. Yetişkin Eğitiminin Tarihi Gelişimi	29
C. Yetişkin Eğitiminin Geleceği	36

İKİNCİ BÖLÜM

YETİŞKİNLİK DÖNEMİ

YETİŞKİNLİK DÖNEMİ	43
A. Çocukluktan Yetişkinlik Dönemine Geçiş	44
B. Yetişkinlik Dönemi	45
1. Yetişkinlik ve Tanımı	48
2. Yetişkinlik Dönemlerinin İncelenmesi, Metodoloji Problemi ..	52
C. Yetişkinlik Dönemi Basamakları	56
1. İlk Yetişkinlik	56
2. Orta Yetişkinlik	65
3. Son Yetişkinlik	76
D. Hayatın Son Gelişimsel Basamağı Olarak Ölüm	88
1. Ölüm ve Korku	90
2. Ölüm ve Din	94
3. Ölüm ve Ahlaki Boyutu	95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YETİŞKİNLİK DÖNEMİNDE DİN VE DİNİ GELİŞİM

YETİŞKİNLİK DÖNEMİNDE DİN VE DİNİ GELİŞİM.....	103
A. Psikolojik Açıdan Dini Gelişim.....	106
1. Dinin ve Dindarlığın Tanımı	107
2. Psikolojinin Tanımı	110
B. Bazı Psikolojik Ekollere Göre Dini Gelişim.....	112
1. Davranışçılar.....	112
2. Psikanalistler.....	118
3. Hümanistler	128
C. Din ve Ahlak Eğitimcileri	139
D. Dini Gelişim Üzerine Yapılan Diğer Müstakil Araştırmalar.....	150
1. Ergenlik Dönemi ve Din	150
2. İlk Yetişkinlik Dönemi ve Din.....	152
3. Orta Yaş Dönemi ve Din	154
4. Son Yetişkinlik Dönemi ve Din.....	155

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YETİŞKİNLİK DÖNEMİ EĞİTİM ve ÖĞRETİM

YETİŞKİNLİK DÖNEMİ EĞİTİM ve ÖĞRETİM	165
A. Yetişkinlik Dönemi Eğitimine İlişkin Bazı Yanlış Kanaatlar	167
B. Yetişkinlik Döneminde Zeka	170
1. Zekaya İlişkin Bazı Biyolojik Değişiklikler	170
2. Zekanın Tanımı	172
3. Zeka Araştırmalarına İlişkin Metod Problemi.....	174
4. Zeka Çeşitleri.....	178
5. Yaş ve Bellek	182
C. Eğitim ve Öğretim Açısından Yetişkinlerin Özellikleri.....	185
1. Yetişkinlerin Öğrenmeye Karşı Motivasyonları Farklıdır	186
2. Fiziki ve Psikolojik Çevre Önemlidir.....	192

3. Yetişkinler Daha Geniş Bir Tecrübeye Sahiptirler.....	197
4. Öğrenmeye Hazırlık ve Yönelim.....	199
5. Bireysel Farklılıklara Sahiptirler.....	201
6. Yetişkinlerin Öğrenme Şekilleri Farklıdır.....	201
7. Öğrenme İçin Daha Fazla Zamana İhtiyaçları Vardır	203
D. Yetişkin Eğitiminde Metotlar	204
1. Metot Seçimi	204
2. Yetişkinlik Döneminde Kullanılabilecek Bazı Metotlar	208
3. Metotların Değerlendirilmesi.....	227
4. Yetişkin Eğitimcisi (Facilitative).....	228
E. Plan ve Program	232
F. Değerlendirme.....	238

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÜLKEMİZDE YETİŞKİN DİN EĞİTİMİ

ÜLKEMİZDE YETİŞKİN DİN EĞİTİMİ.....	245
A. Yetişkin Din Eğitimine İlişkin Yapılan Araştırmalar	247
B. Ülkemizde Yetişkin Din Eğitimini Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörler.....	254
C. Ülkemizde Daha Yeterli Yetişkin Din Eğitimi İçin Bazı Öneriler	259

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	267
BİBLİYOGRAFYA	271
İNDEKS	284

ÖNSÖZ

Din, insanlığın tarih boyunca en başta gelen ilgi alanlarından biri olmuştur. Bu dönem zarfında, kimileri kabul ettiği dini diğer insanlara da ulaştırmak amacıyla elinden geleni yapmaya çalışırken, kimileri de hep dine karşı çıkmış ve dinin gereksizliğini savunarak ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Ancak günümüzde artık dinin fert ve toplumlar açısından gerekliliği ya da gereksizliği gibi konular tartışılmamakta, onun yerine dinin en etkili bir şekilde tüm yaş grubu insanlara nasıl anlatılmaya ve kavratılmaya çalışılacağı konusu incelenmekte ve araştırılmaktadır. İşte böyle bir ortamda, her ne kadar mazisi çok geçmişlere dayansa da, yeni bir alan ortaya çıkmıştır: *Yetişkinlerin din eğitimi*.

Elbette burada şu soru akla gelebilir: Şimdiye kadar yetişkinlerin din eğitimi ihmal mi edilmiştir, din eğitimi onlara çeşitli şekillerde verilmiyor muydu? Elbette onlara da din eğitimi veriliyordu. Ancak buradaki ikilem şu olmuştur: Nasıl ki insanoğlu daha kendisini tanımadan uzayı, denizleri, okyanusları ve diğer canlı ve cansız alemi tanımaya kalktıysa, aynı durum eğitim alanında da kendini göstermiş; eğitimciler ve psikologlar işe yetişkinlerden başlayacakları veya en azından insanı bir bütün olarak ele alıp inceleyecekleri yerde, çalışmalarının büyük bir kısmını çocuklara ayırmışlardır. Dolayısıyla 17. asırdan 20. asrın ikinci yarısına kadar, hep çocukların biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişimleri incelenerek, tüm eğitim ve öğretim ça-

lışmaları onların bu özelliklerine göre ayarlanmış ya da geliştirilmiştir. Yetişkinlerin eğitimi bu günlere kadar ya tamamen ihmal edilmiş, ya da çocuklar için geliştirilen eğitim ve öğretim metot ve ilkelerinin yetişkinler için de aynı olacağı düşünülmüştür. Oysa bu kabul edilebilecek bir durum değildir. Zira nasıl ki, çocuklarla yetişkinlerin fiziki, sosyal ve psikolojik gelişimleri; ilgi, alaka ve kabiliyetleri birbirinden farklı ise, aynı şekilde onların eğitim ve öğretimleri de farklı olacaktır. İşte bir taraftan bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler, diğer taraftan insanın yaşam süresinin uzamasıyla yetişkinler dünyasına ilişkin araştırmalar da yoğunlaşmış, ortaya tamamen kendine özgü metot ve tekniklerle, “yetişkinlerin eğitimi ve öğretimi sanatı” anlamına gelen “andragoji,” bilim dalı doğmuştur. Artık şu anlaşılmıştır ki, yetişkinler çocuk değildir; o halde onların eğitimi ve öğretimi de farklı olmalıdır.

Meseleye İslami açıdan baktığımızda durum daha da önemli hale gelmektedir. Zira bir taraftan Kur’an Müslümanların sürekli olarak okuma, inceleme ve araştırmalarını emrederken, diğer taraftan da Hz. Peygamber çok veciz bir şekilde “Beşikten mezara kadar ilim tahsil edin,” diyerek, eğitim ve öğretimin yaşam boyu devam etmesi gerektiğini bildirmiştir. Bu nedenle din eğitimi denince sadece akla çocuklar gelmemeli ya da başka bir ifadeyle din eğitimi sadece çocuklara hasr edilmemelidir. Ama nedense din eğitimi denince hep çocuklar akla gelmiş ve bu eğitim çoğunlukla onlarla sınırlı tutulmuştur. Bizden önceki İslam eğitimcileri de aynı çizgiden giderek çalışmalarını büyük oranda çocukların eğitimi ve öğretimi üzerine yoğunlaştırmışlardır. Oysa dini konular, dini sorumluluk ve yükümlülükler çocukları değil, daha çok yetişkinleri ilgilendirmektedir. Örneğin başta namaz, abdest, oruç, zekat gibi dini ibadetler, bunun yanında hem dünyevi hem de dini boyutu olan ticari işler, yardım severlik, komşuluk ilişkileri, evlilik, boşanma, faiz, kumar, sigorta, vs. öncelikli olarak çocukları değil, başlı başına yetişkinleri ilgilendirmektedir. O halde bu önemli konuların sürekli olarak öğretilmesi gerekmektedir. Elbette bunları söylerken, biz hiçbir zaman çocuklara verilecek din eğitiminin gereksizliğini

değil, aksine din eğitiminin sadece muayyen bir dönemle sınırlandırılmayıp, hayat boyu devam eden bir süreç haline gelmesini istiyoruz.

Elbette bunun yolu da, yetişkinlerin çeşitli özelliklerini, ilgilerini ve zihinsel kabiliyetlerini tanıyıp ona göre bir eğitim vermekten geçmektedir. İşte bu çalışmanın temel amacı da, böyle önemli, ancak ihmal edilmiş bir alanın teorik temellerini ortaya koymak ve bu alanda yapılacak diğer çalışmalara ışık tutmaktır. İşte bu yüzden çalışmamızın adını "Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri" olarak koymayı uygun bulduk.

Her ne kadar ülkemizde yetişkinlerin eğitimi ya da yetişkin gelişimiyle ilgili birkaç Türkçe kaynak varsa da onlar yetişkinlik dönemi dini gelişiminden pek söz etmemişler, böyle önemli bir konuyu maalesef es geçmişlerdir. İşte biz bu boşluğu da dikkate alarak, çalışmamızda yetişkinliği, sadece biyolojik, psikolojik ya da sosyal gelişimi itibarıyla ele almayı, aynı zamanda onun dini gelişimine de yer verdik.

Bölümler halinde kitaba bakacak olursak, birinci bölümde daha çok yetişkin eğitiminin ortaya çıkış nedenlerini, tarihi gelişimini, içeriğini ve önemini belirtmeye çalıştık.

ikinci bölümde yetişkinlik dönemini bir bütün halinde incelemeye tabi tuttuk. Bunun için de yetişkinlik dönemini ilk, orta ve son yetişkinlik olmak üzere üç döneme ayırarak, başta onların biyolojik olmak üzere psikolojik ve sosyal gelişim özelliklerini izah etmeye çalıştık. Ancak bunu yaparken detaya inerek yetişkinlik döneminin tüm özelliklerini saymak ya da bu alanda yapılmış çalışmalarını birbirini arkasına sıralamak yerine, daha çok yetişkinlerin eğitimiyle irtibatlı olacağını düşündüğümüz gelişim görevlerini incelemeye çalıştık. Buna ilave olarak da bazı konuları, yaş dönemlerine göre incelemek yerine, yetişkinlik dönemi içinde genel görünüşüyle ele alıp inceledik.

Üçüncü bölümü yetişkinlik döneminin dini gelişimine ayırdık. Belki yetişkinlik dönemi dini gelişimini de ikinci bölüm içinde ele alabilirdik. Ancak çalışmamız yetişkinlik dönemi din eğitimine yönelik

olunca, bu bölümü ayrı bir kısım halinde ele almayı uygun bulduk. Bu bölümde, ikinci bölümün aksine, sadece yetişkinlik dönemi dini gelişim yerine, bütünlüğü sağlamak ve konuyu daha iyi anlamak ve dönemler arası dini gelişimde bir kopukluk yapmamak için bazen bu dini gelişimi (ahlaki ve inanç gelişimi de dahil) bir bütün halinde, çocukluk döneminden itibaren ele alıp inceledik. Ancak bu durum, bölümün sadece bir kısmı için geçerlidir. Aynı bölümün ikinci kısmında dini gelişim alanında yapılan çalışmalardan sadece yetişkinlik dönemine ait çalışmalara yer verdik. Yine bu bölümle ilgili olarak söyleyebileceğimiz bir başka husus da, yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunun Batı kaynaklarına dayalı olmasıdır. Bunu yadırgamak gerekir. Zira her ne kadar dinler farklı olsa bile, genellikle benzer duygu ve düşünceye sahip insanlara hitap edeceğinden, bazı ortak noktaların olabileceği kanaatindeyiz. Örneğin nasıl orta yaş döneminde kiliseye gitme konusundaki azalışın nedeni, o dönem insanların dinden soğuma yerine, çok meşgul olmaları gösteriliyorsa, bu durum Müslümanlar için de geçerli olabilir. Bununla beraber yetişkinlere yönelik birtakım genellemelere gidilirken yine de bu kültürel farklılığın göz önünde bulundurulması gerekir.

Dördüncü bölüm tamamen yetişkinlik dönemi eğitim ve öğretimine ayrılmıştır. Bu bölümde yetişkinlerin öğrenip öğrenemeyeceği konusu tartışılmış, yetişkin eğitimini olumlu ya da olumsuz açıdan etkileyen faktörler üzerinde durulmuş, yetişkin eğitiminin özellikleri ve metotları incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde bir bütünlük oluşturması açısından plan ve program ile değerlendirme bölümlerine de kısmen yer verilmiştir.

Beşinci bölümde yetişkinlik dönemi din eğitimi ülkemizdeki mevcut olan yaygın din eğitimi hizmetleri çerçevesinde ele alınarak, daha özelleştirilmeye gidilmiştir. Bu arada mevcut yaygın ya da yetişkin din eğitimi hizmetlerinin bir durum değerlendirmesi yapılarak, çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Altıncı ve son bölümde ise, çalışmanın bir özeti sunularak kısa bir değerlendirme yapılmıştır.

Yaptığımız bu çalışmanın elbette bir çok eksik ya da eleştirilebilir yönleri olacaktır. Özellikle de böyle bir modelin yaygın din eğitimi dediğimiz camilerde mi, yoksa örgün din eğitimi kapsamı içerisinde mi verileceği sorusu akla gelebilir. Ancak ben her hangi bir ayırım yapmadan, ister yaygın, ister örgün din eğitimi alanında olsun, meseleye bir bütünlük içerisinde bakarak daha çok yetişkinleri din ve eğitim açısından incelemeye tabi tutarak, nasıl bir model geliştirilebileceğini yetişkin din eğitimcilerinin kendilerine bıraktım. Bütün bunlara rağmen çalışmanın yetişkinlik dönemi din eğitimine yeni bir boyut kazandıracağını ve önemli katkılarının olacağını da ümit ediyorum.

Bu arada çalışmamı baştan sona kadar okuyup önemli eleştiri ve önerilerde bulunan değerli hocam Prof. Dr. Hüseyin Peker ve sevgili arkadaşım Yrd. Doç. Ali Rıza Aydın Beyle diğer meslektaşlarıma en içten saygı ve hürmetlerimi sunarım. Ayrıca bu eserin basımını gerçekleştiren Etüt Yayınlarına teşekkürlerimi arz ederim.

Yrd. Doç. Dr. Mustafa KÖYLÜ

Ağustos, 1999 Samsun

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri adıyla Nisan 2000’de baskısı yapılan bu çalışma, belki ülkemizde yetişkinlerin din eğitimi alanında yapılan ilk kapsamlı çalışmalardan birisi olmuştur. Bu geçen süre zarfında pekçok meslektaşım kitapla ilgili görüşlerini ve değerlendirmelerini bana iletiler ve birçoğu da lisans üstü seviyede kaynak ders kitabı olarak okuttuklarını ifade ettiler. Elbette bu durum bizi son derece memnun etmiştir. Aslında bu tür kaynak kitaplarının sadece lisans üstü seviyeyle sınırlı kalmayıp, lisans seviyesinde, özellikle ilahiyat Lisans öğrencilerine okutturulmasında da büyük faydaların olacağını ummaktayız. Nedeni de bunlar büyük ölçüde ya Diyanette yaygın din eğitimi alanında ya da Ortaöğretim düzeyinde öğretmenlik mesleğini yapacaklardır ki, bu kitabın da hedefi çocuklardan ziyade yetişkinleri çeşitli açılardan inceleyerek *andragojinin* temellerini tespit etmeye çalışmaktır.

Burada şu hususu da belirtmem gerekir ki, pekçok meslektaşım kitabın adının ilk baskıdaki gibi, “*Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri,*” olarak değil de, “Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi” olmasının daha isabetli olacağını bana iletiler. Bu yüzden kitabın ikinci baskısının bu adla yayınlanmasını uygun bulduk. Ayrıca ikinci baskıda kitap baştan sona kadar titizlikle okunarak özellikle dil ve üslup açısından tekrar gözden geçirilmiş, bazı ufak ekleme ve çıkarmalar yapılarak,

daha çok guncelleştirilmeye çalışılmıştır. Şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da okuyucularımın tavsiye ve eleştirileri bizim için en buyk motivasyon kaynağı olacaktır. Tüm okuyucularıma bir kez daha teşekkür eder, bu aciz çalışmamın daha detaylı ve kapsamlı çalışmalara bir zemin hazırlamasını temenni ederim.

Kitabın bu ikinci baskısının yapılmasını ve dağıtımını üstlenen **Değerler Eğitimi Merkezine** ve maddi ve manevi emeği geçen tüm personeline en derin saygılarımı sunmayı da bir borç bilirim.

Doç. Dr. Mustafa KÖYLÜ

Mart 2004, SAMSUN